

освіти, можна говорити про побудову ОО процесу.

Отже, серед основних вимог до розробки дидактичного забезпечення ОО навчального процесу у ВНЗ можемо зазначити такі:

- навчальний матеріал повинен забезпечувати зміст суб'єктивного досвіду студента, включаючи досвід попереднього навчання;
- викладення знань у підручнику (викладачем) повинно бути спрямоване не тільки на розширення їх обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, але й на постійне перетворення існуючого суб'єктивного досвіду кожного студента;
- під час навчання необхідне постійне узгодження суб'єктивного досвіду студента з науковим змістом знань, що задаються;
- активне стимулювання студента до самоцінної навчальної діяльності, зміст та форми якої повинні забезпечувати студенту можливість самоосвіти, самонавчання, саморозвитку, самовираження під час набуття знань;
- конструювання та організація навчального матеріалу таким чином, щоб забезпечити студенту можливість вибору його змісту, виду та форми виконання завдань;
- виявлення та оцінка засобів навчальної роботи, котрими студент користується самостійно, стійко та продуктивно. Можливість вибору засобу повинна бути закладена в самому завданні. Необхідно засобами підручника або викладача стимулювати студентів до вибору та використання найбільш значущих для них засобів опрацювання навчального матеріалу;
- під час уведення метазнань, тобто знань про заходи виконання навчальних дій, необхідно виділяти загальнологічні та специфічні предметні засоби навчальної діяльності з урахуванням їх функцій в особистісному розвитку;
- необхідно забезпечувати контроль та оцінку не тільки результату, але головним чином, процесу учіння, тобто тих трансформацій, котрі виконує студент, засвоюючи навчальний матеріал;
- навчальний процес повинен забезпечувати побудову, реалізацію, рефлексію, оцінку учіння як суб'єктивної діяльності. Для цього необхідно виділення одиниць учіння, їх опис, використання з метою організації учіння викладачем на занятті, в індивідуальній роботі (різні форми корекції).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаревская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1997. – №4. – С. 11–20.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
3. Лузік Е. Методологічні основи гуманітарної підготовки спеціаліста технічного університету / Е. Лузік // Вища освіта України. – 2004. – №2. – С. 14–19.
4. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование: социально-философское исследование / С. И. Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 250 с.
5. Савченко С. В. Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства / С. В. Савченко. – Луганск : Альма-Матер, 2003. – 406 с.
6. Якиманская И. С. Требования к учебным программам, ориентированным на личностное развитие школьников / И. С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1994. – №2. – С. 64–77.

УДК 37.015.31:17.022.1

Дубовик Ю. М.

аспірант Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ

У статті розкрито суть понять «воля» і «мораль». Розкрито роль і значення морально-вольових якостей у житті людини. Схарактеризовано деякі з цих якостей.

Ключові слова: мораль, воля, морально-вольові якості, людина, роль, значення.

Дубовик Ю. М. Роль и значение морально-волевых качеств в жизни человека. В статье раскрыта суть понятий «воля» и «мораль». Раскрыта роль и значение морально-волевых качеств в жизни человека. Охарактеризованы некоторые из этих качеств.

Ключевые слова: мораль, воля, морально-волевые качества, человек, роль, значение.

Dubovik Juliya. The role and significance of moral qualities and volitional powers in a person's life. The article deals with concepts «volition» and «morals». The role and significance of moral qualities and volitional powers in a person's life have been determined. Some of these qualities have been characterized.

Key words: morals, volition, moral qualities and volitional powers, person, role, significance.

В умовах сучасного динамічного розвитку сучасного суспільства кожна людина повинна бути готовою до постійного особистісного самовдосконалення, ефективного подолання труднощів і проблем, що виникають в її житті, та цілеспрямовано проектувати своє майбутнє відповідно до власних ідеалів і потреб, виступаючи як

творець власної долі. У свою чергу, можливість вирішення цих завдань значною мірою залежить від стану сформованості в особистості морально-вольових якостей.

Аналіз вітчизняної літератури засвідчує, що окремі аспекти формування волі й вольових якостей особистості проаналізовано в працях К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Є. Щербакова, О. Барабаш, В. Прядейна та ін. Проблему виховання моральної особистості досліджували В. Андрющенко, А. Артюшенко, І. Бех, І. Биховська, В. Борисов, Л. Волков, Н. Волкова, В. Видрін, Л. Гриценко, М. Євтух, О. Дробницький, В. Кремень, О. Кондратюк. Характеристика морально-вольових якостей особистості представили у своїх працях К. Корнілов, Р. Мей, В. Франкл та інші.

Мега статті – визначити роль і значення морально-вольових якостей у житті людини.

Відомо, що майже всі основні властивості й особистісні якості людини формуються в дитячому віці, за винятком тих, що набуваються нею шляхом накопичення життєвого досвіду, а тому не можуть з'явитися раніше того часу, коли людина досягне певного віку. Зокрема, на етапі дитинства формуються основні мотиваційні, інструментальні та стильові риси особистості. Перші з них належать до сфери інтересів людини, цілей і завдань, що вона ставить перед собою, її основних потреб і мотивів поведінки. Інструментальні риси включають переважні для людини засоби досягнення відповідних цілей, задоволення актуальних потреб. У свою чергу, стильові риси стосуються темпераменту, характеру, способу поведінки, манер.

Слід зауважити, що Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана частіше за все визначає людину в сукупності її соціальних, набутих якостей. Це значить, що особистість – це людина, узятя у системі тих її психологічних характеристик, які соціально обумовлені, виявляються в суспільних за природою зв'язках і стосунках, відрізняються стійкістю й визначають моральні вчинки людини, які мають істотне значення для неї самої й оточуючих [5, с. 15]. Зокрема, до основних властивостей людини, які значною мірою впливають на життєдіяльність, можна віднести: здібності; темперамент; характер; емоції; мотивацію; моральні й вольові якості; соціальні установки.

Як з'ясовано, воля – одна з основних філософських категорій, що характеризують сутність людини й її існування та відображає її здатність мислити та діяти відповідно до своїх уявлень і бажань, а не внаслідок зовнішнього примусу. При цьому для різних дослідників цей феномен є предметом безперервних суперечок. Так, одні вчені вважають волю самостійним психічним явищем, інші – що в реальності волі взагалі не існує, а є лише спонукаючий до діяльності мотив. І це при тому, що з часів Аристотеля поняття волі викликало інтерес у багатьох філософів, які намагалися описати та охарактеризувати її.

Доцільно також привернути увагу до того факту, що в різні часи дослідниками створювалися різноманітні концепції, за допомогою яких автори мали намір пояснити присутність волі в житті людини. Зокрема, до їх числа належали прибічники сенситизму, волонтаризму, інтелектуалізму та інших напрямів у філософії.

У свою чергу, фахівці у галузі психології поняття «воля», зазвичай, розуміють як психологічну діяльність людини, яка здатна управляти своїми діями, думками, переживаннями, тілом для досягнення свідомо поставлених цілей при подоланні різних труднощів задля тих або інших спонукань. Так, Є. Ільїн пояснює суть волі через елементи теорії управління діями. Зокрема, автор сприймає волю як узагальнене поняття, що позначає певний клас психічних явищ, процесів і дій, об'єднаних одним функціональним завданням – свідомим і навмисним управлінням поведінкою й діяльністю людини. В. Селиванов визначає волю як свідоме регулювання людиною своєї поведінки, що виражена в умінні бачити й переборювати внутрішні та зовнішні перешкоди на шляху цілеспрямованих вчинків і дій [5, с. 187].

Як цілком справедливо наголошують І. Сеченов і І. Павлов у своїх фізіологічних дослідженнях, воля є детермінованим процесом. І. Павлов зазначав, що весь механізм вольового руху – це умовний, асоціативний процес, який підпорядковується всім описаним законам вищої нервової діяльності.

У педагогічній науці й практиці, зокрема в наукових роботах К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського та інших педагогів, значне місце приділялось проблемі формуванню волі й вольових якостей особистості. Так, К. Ушинський вказував на потрійне значення волі: 1) воля – це влада душі над тілом; 2) воля – це «почуття хотіння»; 3) воля – це «щось протилежне неволі». Від теоретичного тлумачення поняття волі видатний педагог переходить до практичних рекомендацій щодо її розвитку, нагадуючи, що часто тільки обмеження волі дозволяє людині повною мірою зрозуміти почуття свободи. За К. Ушинським, поняття волі є не просто необхідним для тлумачення людської особистості, а стрижневим її елементом [12, с. 225].

А. Макаренко вважав, що в основі формування волі й характеру особистості завжди повинна бути продуманою активна діяльність педагога та вихованців. Як довів видатний педагог на практиці, саме в діяльності розвиваються здібності дітей, виробляються її уміння, формується індивідуальність. У цьому сенсі думка А. Макаренка про роль діяльності у вихованні значною мірою перегукується з аналогічними ідеями К. Ушинського, який указував, що воля, як і мускули, стає сильнішою в процесі діяльності, яка поступово ускладнюється. А. Макаренко добре усвідомлював, що в процесі здійснення діяльності людина навчається долати певні труднощі. При цьому у вихованні волі й характеру А. Макаренко важливе місце відводив питанням контролю з боку громадськості й колективу. Зокрема, автор стверджував, що контроль громадської думки й шкільного колективу загартовує характер учня, виховує волю, прищеплює суспільно корисні навички особистої поведінки, формує її наукове світорозуміння [6, с. 14].

У свою чергу, В. Сухомлинський теж стверджував, що формування переконань, сили духу, моральних якостей особистості неможливе без сили волі. Він писав, що «людина – це воля людська, воля до перемоги над труднощами й складними, часом драматичними ситуаціями» [9, с. 315]. Слід також зазначити, що учений образно

визначав волю як «моральність у дії», адже від того, якими мотивами керується людина у своїй поведінці, залежать твердість переконань і сила волі [9, с. 35]. Чим твердіші переконання, зазначає педагог, тим сильніша воля, готовність особистості відстоювати свої погляди. А тому діяльність і активність як у громадському, так і в особистому житті, праця для людей і для своєї родини залежать від сили волі людини, процесу її становлення, зміцнення в роки дитинства, отрочтва, юності. В. Сухомлинський також наголошував: «Громадянська стійкість, мужність, наполегливість, що їх ми, педагоги, покликані виховувати у людині з перших років її самостійного життя, значною мірою залежать від того, як розвиваються й міцніють вольові сили дитини, як людина виражає себе в самостійних вчинках у роки дитинства й отрочтва – у вчинках, що утверджують моральну гідність і вольову самостійність» [10, с. 10].

Отже, воля потрібна людині під час вибору мети, ухвалення рішення, здійснення дії, подолання перешкод. Причому подолання перешкод вимагає вольового зусилля особливого стану нервово-психічного напруження, що мобілізує фізичні, інтелектуальні й моральні сили людини. Воля проявляється як упевненість людини у своїх силах, як рішучість зробити той вчинок, котрий сама людина вважає за доцільний і необхідний у конкретній ситуації. А тому особистість, виконуючи різноманітні види діяльності, долаючи при цьому зовнішні й внутрішні перешкоди, відпрацьовує в собі вольові якості.

Доцільно також зазначити, що вольові якості є одним з важливих аспектів соціальної сутності людини. Адже вони не успадковуються, а розвиваються тільки у процесі її виховання й соціалізації.

На підставі аналізу вищезазначеної наукової літератури зроблено висновок про те, що вольові якості – це відносно стійкі, незалежні від конкретної ситуації психічні утворення, що засвідчують досягнутий особистістю рівень свідомої саморегуляції поведінки, її влади над собою. Індивідуальні особливості волі властиві окремим людям. Зокрема, до позитивних якостей належать такі, як: цілеспрямованість; рішучість; самостійність; ініціативність; наполегливість; витримка; дисциплінованість; мужність. У свою чергу, якості, що характеризують слабкість волі особистості, визначаються такими поняттями, як: безпринципність; безініціативність; нестриманість; боязкість; упертість. При цьому крайній ступінь слабкості людини перебуває за межами норм.

Як встановлено під час проведення дослідження, воля припускає самообмеження, стримування деяких досить сильних потягів, свідоме підпорядкування їх іншим, більш значущим і важливим цілям, уміння вгамовувати бажання й імпульси, які безпосередньо виникають у певній ситуації. На вищих рівнях свого прояву воля припускає спирання людини на свої духовні цілі, моральні цінності, переконання й ідеали [5, с. 186].

Важливо зауважити, що воля є необхідною умовою для формування моральних якостей особистості, особливо таких, які мають суспільне значення, але не мають пріоритетного значення для особистості. А тому розвиток волі людини тісним чином співвідноситься зі збагаченням її мотиваційної й моральної сфери.

Включення в регуляцію діяльності більш високих мотивів і цінностей, підвищення їхнього статусу в загальній ієрархії стимулів, що керують діяльністю, здатність виділяти й оцінювати моральну сторону зроблених вчинків – усе це важливі моменти виховання волі в особистості. Як наслідок, мотивація вчинку, в який включається вольова регуляція, стає свідомою, а сам вчинок – довільним. Така дія завжди відбувається на базі довільно побудованої ієрархії мотивів, де верхній щабель займає високоморальне спонукання, що забезпечує моральне задоволення людини у випадку успіху діяльності.

Для більш чіткого визначення сутності моральних якостей доцільно коротко проаналізувати історію зародження й розвитку самого поняття «моральність», що є тривалим, складним і суперечливим процесом. Зокрема, терміни «мораль», «моральність», зазвичай, означають певну сферу суспільного й особистого життя, а під «етикою» вчені розуміють дослідження, вивчення моралі й її обґрунтування. Таким чином, мораль чи моральні освоєння людської дійсності є предметом вивчення етики.

У світлі цього слід зауважити, що мораль вважалася фундаментом гідного життя ще за часів Сократа. Зокрема, мислитель стверджував, що тільки моральна людина має право на щастя. Продовжуючи розвивати ці ідеї, Аристотель у своєму етичному трактаті «Нікомахова етика» писав, що метою моралі є навчити людину стати моральною, а разом з тим і щасливою. Щастя, на його думку, є вищим благом, яке пізнається через досконалу діяльність, вчинки, через моральне та інтелектуальне збагачення. Мораль базується на розумі й волі, має нормативний характер і перебуває в тісному зв'язку із суспільно значущою діяльністю [7, с. 10].

Грунтовне визначення суті моралі, моральності й етики належить Канту. Зокрема, він розмежував сфери дослідження етики й психології; визнав автономію людини як суб'єкта моралі, носія волі, що встановлює всезагальний закон; проголосив особистість самоціллю (людину недопустимо розглядати як засіб реалізації будь-яких завдань, навіть таких, що стосуються загального блага); обґрунтував загальнолюдський характер моралі.

На відміну від Канта, Гегель відрізняв і розмежував поняття моралі й моральності. За Гегелем, мораль – обмеження діяльності сферою духу, а моральність – інша, друга природа людини, її сутність – підпорядкування особистості державним інтересам.

Отже, воля виступає більш універсальним феноменом порівняно з мораллю, адже вона повною мірою простежується у сфері природної, біологічної активності індивіда. Що стосується моралі, то вона має всезагальний характер, постаючи, як своєрідна компенсація ослаблених інстинктів людини. Водночас, навіть засвоївши основні моральні цінності, людина має свободу волі або виконувати їх, або порушувати. Таким чином, вольова поведінка людини часто визначається поєднанням багатьох особистісних якостей, і не тільки вольових, а й моральних.

В історії української педагогічної думки є чимало прикладів звернення вчених до проблеми виховання моральної особистості. Зокрема, дослідженням цієї проблеми займалися О. Духнович, К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Кондратюк. Зокрема, на думку В. Сухомлинського, засвоєння людиною

моральних цінностей, моральне виховання передбачає не лише формування світогляду й переконань молодшої людини, але й вплив на її характер і поведінку [11, с. 11]. При цьому видатний педагог підкреслював, що характер, сила духу особистості виявляються у боротьбі за утвердження моральних цінностей лише за умови, коли ці цінності трансформувались в переконання людини, її життєві принципи, імперативи. Отже, складником морального характеру, духовних сил повинні бути переконання. Адже без переконань, наголошує педагог, немає сили духу. Переконання – це не лише усвідомлення людиною істинності світоглядних і моральних понять, а й особиста її готовність діяти відповідно до цих правил і понять [9, с. 13].

У XX–XXI ст. моральні поняття поширилися на всі сфери суспільного життя. Завдяки вибору між добром і злом, виявленню потреби морального осмислення діяльності в людині зростає моральна особистісна відповідальність, що залежить від моральної свідомості. За визначенням М. Фляк, моральна свідомість як одна з форм суспільної свідомості є сукупністю ідеальних моральних форм (понять, суджень, поглядів, почуттів, ідей), що охоплюють і відтворюють суспільне буття. Отже, моральна свідомість є ідеальним відображенням і впорядкуванням моральної практики й моральних відносин [13, с. 18].

На підставі вищевикладеного визначено, що мораль – це особлива форма суспільної свідомості та вид суспільних відносин, яка виявляється в сукупності особливих цінностей і способів нормативного регулювання життєдіяльності людей у суспільстві. Вона була покликана до життя соціальною потребою в узгодженні, регулюванні й координації процесів виробництва, відтворенні суспільного життя в нових умовах, оскільки таке регулювання доморальними засобами ставало неможливим (при цьому певною мірою визнаються біологічні передумови моралі). Формування внутрішніх моральних якостей тісно пов'язане з інтелектом, емоціями й волею. Серед якостей, які характеризують людину як моральну особистість, чільне місце посідають такі: доброта, милосердя, чесність, скромність, доброзичливість, сміливість тощо.

У цьому плані заслуговує на увагу класифікація моральних якостей, запропонована свого часу Аристотелем. За твердженням мислителя, одні чесноти ми називаємо мисленневими, а інші – моральними. Так, мудрість, кмітливість і розсудливість він вважав мисленневими чеснотами, а щедрість і помірність – моральними [1, с. 77]. Зокрема, старогрецький мислитель виділив одинадцять моральних якостей людини (чеснот), до яких відніс такі: мужність, помірність (у насолодах), щедрість, пишність (розкішність), великодушність, лагідність, правдивість, товарицькість, люб'язність, справедливість, нечестолоубство. Утім, якщо співвідносити ці моральні якості з вольовими, то виявляється, що спільними в контексті єдності моральних і вольових ознак серед них постають: мужність, помірність, правдивість, справедливість, нечестолоубство. Виходячи з цього, тільки деякі моральні якості можуть бути вольовими й навпаки.

Зокрема, як встановлено, на основі аналізу наукової літератури, проблему морально-вольових якостей як психологічної категорії досліджували К. Корнілов, Р. Мей, В. Франкл. Вольові процеси як складник морально-вольових якостей вивчали С. Рубінштейн, Є. Мейман та інші. Психічну функцію морально-вольових якостей проаналізував М. Басов. Є. Ільїн визначав морально-вольові якості як фенотипічну характеристику можливостей людини, як сплав вродженого й набутого [4].

Зокрема, вчені виділили такі морально-вольові якості людини: самостійність; ініціативність; дисциплінованість (самодисципліна, дисципліна з міркувань вигоди, примусова дисципліна); організованість; героїзм; самовідданість; принциповість.

Так, важливе значення в житті людини має самостійність. Вона є бажанням і здатністю людини діяти без сторонньої допомоги. Також самостійність є одним із критеріїв повноцінності людини та виявляється в самостійному прийнятті рішень, здійсненні наміченого, самоконтролі, у взятті на себе відповідальності за справи і вчинки.

Самостійність виховується в людині з раннього дитинства. При цьому молодші діти використовують самостійність як засіб досягнення своєї мети, а коли підрастають – для самоствердження. У підлітків мотивом до прояву самостійності нерідко виступає бажання випробувати себе, перевірити свої можливості.

Ініціативність – це здатність особистості до самостійної діяльності, розумова або фізична вольова активність, своєчасно демонстрована в організації дій, спрямованих на досягнення як власних, так і громадських цілей. Ініціативна людина – це енергійний суб'єкт, який виявляє достатній рівень винахідливості та підприємливості, здатний вільно самовиражатися й завжди готовий особисто відповідати за наслідки прийнятих ним рішень. Можна також сказати, що ініціативність – це стійка властивість особистості, яка виявляється не під впливом чийось вказівок, а навпаки, це усвідомлене й рішуче бажання людини щось розпочати або перетворити. У моральному плані вона характеризується соціальною сміливістю, відсутністю боязні взяти на себе відповідальність. Маючи на увазі ініціативність, кажуть: «Взяв на себе сміливість». Тому ініціативність є мотиваційною якістю й розглядається як вольова характеристика поведінки особистості.

Дисциплінованість є усвідомленим бажанням і прагненням людини підкоритися загальноприйнятому порядку задля користі загальної справи. Дисциплінована поведінка передбачає не тільки дотримання порядку, а й витримку. Отже, дисциплінованість має моральне забарвлення та відображає ставлення особистості до загальноприйнятих норм поведінки. У прояві дисциплінованості виражений інтелектуальний компонент, коли рішення приймається раціонально, на основі досвіду засвоєних правил ситуації морального вибору. Завдяки дисципліні поведінка людей приймає упорядкований характер, що забезпечує спільну діяльність і функціонування соціальних організацій. Дисциплінована поведінка активізує формування рис особистості, в основі яких лежить прагнення та вміння управляти своєю поведінкою відповідно до поставлених завдань. Психологічною основою

дисциплінованості є вміння пригнічувати свої бажання, підпорядковувати свою поведінку необхідності. У своїй вищій формі розвитку дисциплінованість стає звичкою і перетворюється на самодисципліну.

Організованість є окремим випадком дисциплінованості, що проявляє себе через вольове управління своїм часом. Організовану людину характеризує вміння управляти своїм часом і вносити необхідні корективи до свого розкладу. Вона вміє підкоряти свою діяльність певним принципам, впорядковувати свої бажання. Організована людина виявляє витримку й самоконтроль, вона не звертає увагу на різні спокуси, котрі відволікають від справи. Отже, організованість тісно пов'язана з дисциплінованістю та наміром. Організованість – це вміння та здатність особистості до упорядкування своїх дій, які забезпечують максимальну ефективність.

Героїзм та його діяльний вираз – подвиг – це подолання людиною особливо складних перешкод, які вимагають від неї граничного напруження волі. Героїзм – це суспільно значущий вчинок, який може бути поставлений у приклад і як повчання наступним поколінням людей.

Самовідданість – позитивна морально-вольова якість особистості, яка є екстремально сильним проявом героїзму, оскільки, зазвичай, пов'язана з самопожертвуванням. Самовідданість характерна для багатьох діячів науки і першовідкривачів.

Принциповість – це морально-вольова якість, що слугує захисту й відстоюванню людиною певної ідеї. Принциповою вважається особистість, яка твердо й усвідомлено притримується якихось принципів, тобто поглядів, ідей, переконань, що визначають норму її поведінки, послідовно проводить ці принципи у життя. Основою принциповості є впевненість у своїй правоті, у справедливості того чи іншого заведеного порядку. Основні ідеї є збіркою правил, обов'язкових для виконання кожним членом суспільства. Прояв принциповості набуває характеру вольового вчинку в тому випадку, коли відстоювання своїх принципів загрожує людині неприємностями. Коли людина відступає від своїх переконань, то це свідчить про непринциповість людини. Виразом безпринциповості є конформізм як різновид пристосуванства.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що людина може виявляти свої вольові якості не тільки для досягнення своїх цілей, але й для блага суспільства, в якому вона живе. У цьому випадку її вольові вчинки оцінюються ще і з точки зору загальноприйнятих норм моралі та стають у такому випадку морально-вольовими вчинками. Здійснюючи морально-вольові вчинки, людина має можливість задовольняти свої життєві потреби, а саме – потребу в суспільному визнанні. Отже, всі названі морально-вольові якості є узагальнюючими характеристиками вольової поведінки, в якій важко розмежувати прояв вольових і моральних якостей.

Очевидно, що наявність морально-вольових якостей має велике значення для багатьох видів діяльності людини. А тому необхідно будувати прогноз про успішність морально-вольового регулювання діяльності, виходячи зі специфіки умов цієї діяльності, висуваючи вимоги до конкретних морально-вольових проявів. Окрім цього, необхідно враховувати ступінь сформованості в певної людини установок, які мають суспільну спрямованість. Тільки комплексний підхід дозволить спрогнозувати прояв особистістю морально-вольових зусиль у певних ситуаціях. Чим точніше буде прогнозуватися розвиток морально-вольової сфери людини, тим більшою буде впевненість у надійності її діяльності.

Перспективно подальшого дослідження є розкриття різних підходів щодо структури морально-вольових якостей особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Никомахова етика / Аристотель // Аристотель. Сочинения : В 4-х т. – [Пер. с древнегреч.; общ. ред. А. И. Доватура]. – М. : Мысль, 1983. – Т. 4. – С. 53–295.
2. Блюмкин В. А. Этика и жизнь / В. А. Блюмкин. – М. : Политиздат, 1987. – 111 с.
3. Ильин Е. П. Психология воли / Е. П. Ильин. – [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2009. – 368 с.
4. Ильин Е. П. Психология воли [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://bookap.info/lichnost/ilin_psihologiya_voli/gl10.shtml
5. Ліфарєва Н. В. Психологія особистості : [навч. посіб.] / Н. В. Ліфарєва. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
6. Національна освіта у контексті творчості А. Макаренка : Зб. наук. праць / За ред. проф. М. В. Левківського. – Житомир : ЖДЦНТІЕІ, 2003. – 156 с.
7. Писаренко В. И. Что такое мораль. (Этика – школьникам). – Мн. : Нар. асвета, 1981. – 79 с.
8. Селиванов В. И. Волевая регуляция активности личности / В. И. Селиванов // Психологический журнал. – 1982. – № 4. – С. 13–25.
9. Сухомлинський В. О. Формування комуністичних переконань молодого покоління. Як виховати справжню людину. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 2. – 668 с.
10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
11. Сухомлинський В. О. Пависька середня школа. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 4. – 630 с.
12. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения / К. Д. Ушинский // Педагогические сочинения : В 6-ти т. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 6. – 225 с.
13. Фляк М. М. Моральнісне підґрунтя галицької педагогіки 30-х років 20 ст. : дис. ... канд. філ. н. / М. М. Фляк. – Київ, 2003. – 165 с.